

Dokumentarizam "Registrature" Ante Kovačića

Vujić, Fabijan

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:552388>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika i književnosti

Fabijan Vujić

Dokumentarizam „Registrature“ Ante Kovačića

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2024.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika i književnosti

Fabijan Vujić

Dokumentarizam „Registrature“ Ante Kovačića

Diplomski rad

Humanističke znanosti, Filologija, Kroatistika

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2024.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 23. rujna 2024.

Felician Vujčić, 0122230088

Sažetak

U ovom radu obrađena je tema dokumentarizma u realističkom romanu Ante Kovačića *U registraturi*. U uvodu se govori o književno-povijesnom razdoblju u kojemu je autor stvarao te se ističu odrednice. Spominje se pojam dokumentarizma te se objašnjava njegova implementacija u književnosti. Zatim slijedi biografija Ante Kovačića i kratki pregled njegova života po godinama. Također se velika pažnja pridaje autorovom utjecaju na hrvatsku književnost i na njegov stil pisanja. Navode se i osobna svjedočanstva utjecajnih ljudi toga doba i njihova sjećanja na Kovačića. Zatim se opisuje društveno-politička klima devetnaestoga stoljeća te se Kovačićeva djela stavljaju u povijesni kontekst. Diskutira se o političkim strankama i njihovim predstavnicima toga doba i za što su se zauzimali. Razgovara se o temi hrvatskog predrealizma i realizma te se navode bitni predstavnici tih razdoblja. Djelomično se vuku paralele između Augusta Šenoa i Ante Kovačića po pitanju njihovog književnoumjetničkog stvaralaštva ali i političkih opredjeljenja. Zatim se dolazi do glavne teme ovog rada, a to je pojam dokumentarizma. Postavljaju se pitanja što je uopće dokument i kako književnost može biti ukomponirana i isprepletena elementima književnosti. Nakon toga se prikazuje oslikavanje dokumentarizma u romanu *U registraturi*. Elementi dokumentarizma očituju se kroz mnogo načina u romanu te je svaki posebno odijeljen svojim podnaslovom. Svaka tvrdnja potkrijepljena je navodima iz romana i svaki je citat dublje objašnjen i stavljen u kontekst vremena u kojemu je napisan. Dovode se u opreku seljački i gradski načini života, ponajviše razlikama u kulturi i običajima. Naposljetku donosi se zaključak kao zadnje poglavlje ovoga rada.

Ključne riječi: dokumentarizam, selo, grad, razlike, realizam

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Ante Kovačić	2
2.1. Biografija	2
2.2. Književni rad	3
3. Društveno-politička klima 19. stoljeća	5
3.1. Hrvatski predrealizam i realizam.....	6
4. Dokumentarizam.....	7
4.1. Što je dokument?	7
4.2. Dokumentarna književnost	8
5. Dokumentarizam romana <i>U registraturi</i>	8
5.1. Odnos prema obrazovanju	9
5.2. Opisi sela i grada	11
5.3. Intelekt.....	14
5.4. Muško-ženski odnosi.....	17
5.5. Natjecanje građana i seljaka	19
5.6. Razlike u običajima	22
5.7. Jezik i izražavanje.....	26
6. Zaključak.....	29
7. Literatura.....	31

1. Uvod

Hrvatski realistički autori, inspirirani predrealizmom i Šenoininim dobom, gotovo u potpunosti usmjeravanju svoje tematike na društvena pitanja. Bilo je to povijesno razdoblje kada se krenula osjećati razlika između sela i grada, ponajviše zbog industrijske revolucije koja je konačno došla i u naše krajeve. Pitanja gospodarskog razvoja, prikaz stvarnog života te vjernost detaljima samo su neki od motiva koji su ispunili opuse najutjecajnijih hrvatskih pisaca devetnaestoga stoljeća (Šicel, 1997: 92 – 94).

Realizam je u samoj svojoj srži inspiriran stvarnim događajima i socijalno-gospodarskom situacijom određene regije pa ne čudi što su djela iz toga razdoblja ispunjena dokumentarnim elementima. Dokumentarizam u svojem esencu sugerira na vjerodostojnost onoga što se prikazuje u nekom diskursu, bio to film, poezija ili proza. Milka Car (2016: 89) ukazuje da je dokumentarna književnost dijelom modernističke paradigme o književnosti i u njoj nema jedinstvenog odnosa prema svijetu, nego tekst odražava „sliku odnosa čovjeka i svijeta“ (Solar, 1971: 152). Dokumentarni se roman svojom građom neposredno referencijalno naslanja na stvarnost. Time predstavlja opoziciju čistim fikcionalnim djelima i odmak od tradicije (Car, 2016: 89). Kovačićeva Registratura gazi liniju između fiktivnog romana i satirizirane društvenopolitičke stvarnosti u kojoj su osobnosti likova tako fino dekonstruirane da se lako može pomisliti kako se radi o stvarnim ljudima iz autorovoga života. Kovačić s iznimnom lakoćom čitatelju predočava atmosferu povijesnog razdoblja i apsurdizira društvo, postupke likova ali i disfunkcionalnost institucija. Roman *U registraturi* nije pravo dokumentarno djelo jer se takva djela u potpunosti odriču od pripovjednih konvencija fikcije i ustraju na golim činjenicama (Car, 2016: 91). Ukoliko se sagledaju elementi dokumentarizma i realizma, lako se vidi preklapanje određenih stavki, što čini ovaj roman savršenim za obradu ove teme.

Glavni je temelj i cilj ovoga rada prikazati dokumentarne elemente romana *U registraturi* koji će biti raspodijeljeni i grupirani po vrstama. Tvrdnje će biti potkrijepljene navodima iz romana kako bi se razumnije dočarali navedeni elementi.

2. Ante Kovačić

2.1. Biografija

Ante Kovačić rođen je 6. lipnja 1854. godine u zagorskom selu Celinama kao nezakoniti sin Ane Vugrinec pod kućnim brojem 12. Pozakonjen je ženidbom svoje majke i Ivana Kovačića u Mariji Gorici. 1857. godine s obitelji seli u obližnje selo Oplaznik, a šest godina kasnije kreće u osnovnu školu u Mariji Gorici. Antinom školskom uspjehu svjedoči održavanje školskog govora kojim je pozdravio sveprisutne. 1867. odlazi u srednju gimnazijsku školu u Zagreb, gdje naredne 2 godine živi kod kanonika Gajdeka, a zatim na Kaptolu kod franjevac. Gimnaziju nastavlja u sjemeništu 1873. (Šicel, 1984: 7) Dvije godine kasnije nakon mature napušta sjemenište i upisuje Pravni fakultet u Zagrebu. Iste te godine, 1876., piše svoju prvu pripovijetku *Miljenka*. Godinu kasnije objavljuje u *Vijencu* svoj prvi roman *Baruničina ljubav*. 1877. upoznaje svoju buduću suprugu, Milku Hajdin te biva izabranim za odbor studentskog društva *Hrvatski dom*. Godine 1878. diplomira na Pravnom fakultetu i u kolovozu ženi Milku u Maloj Gorici kod Petrinje. Godinu poslije ulazi u Stranku prava i provodi vrijeme s Antom Starčevićem. Prema sjećanjima Davorina Trstenjaka njih dvojica su puno vremena provodili zajedno, dok je Kovačić starijeg smatrao božanstvom. Ljubav je bila obostrana pa je i Starčević volio Kovačića više nego ostale mlade pristaše. 1880. godine s pravaškim istomišljenicima pokreće almanah *Hrvatska* i počinje raditi u kancelariji odvjetnika Josipa Franka. Objavljuje travestiju *Smrt babe Čengiđkinje* i pripovijetku *Ladanjska sekta*. (Šicel, 1984: 8) Iduće godine seli se s obitelji u Karlovac gdje radi kod odvjetnika Ivana Banjavčića. Roman *Fiškal* piše 1881. godine, a iz sjećanja Davorina Trstenjaka saznajemo kakvu je radnu etiku Kovačić imao. Pisao je po cijele dane, odlazio izvan stana samo kada bi morao, a uvečer bi nastavio pisanje iako su ga djeca smetala te mu je bila muka kad bi morao prekinuti pisanje zbog posla. Iz uspomena Jovana Hranilovića saznajemo kako je Kovačić od mladosti bio opčinjen fantaziranjem i bujnom maštom da bi snovi koje je sanjao ostavljali višednevni dojam na njega. 1886. godine seli se ponovno s obitelji u Zagreb, a te iste godine piše roman *Među žabari* koji je objavljen u časopisu *Balkan*. Godine 1887. doktorira na Pravnom fakultetu s ocjenom dobar položivši ispit za samostalnog odvjetnika. Godinu nakon piše svoj *magnum opus U registraturi* koji je obilježio njegovo književno stvaralaštvo. 1889. odlazi u Glinu gdje otvara svoj odvjetnički ured. U zimu te godine naglo se razbolijeva i umire u 36. godini života s dijagnozom *apopleksija cerebri sub delirio acuto*. Kovačić je svojim kratkim životom ostavio dubok trag u hrvatskoj književnosti, a da je poživio, možda bi ostavio još sjajni traga od Šenoe.

(Ogrizović, 1908: 67) Antun Gustav Matoš hvali Kovačića kako je za razliku od drugih koji su opisali seljačku vanjštinu, on zavirio našem seljaku pod kožu kao Šenoa purgaru (Matoš, 1907). Također potvrđuje kako je Kovačićev stil u kasnijim, zrelijim radovima tako sočan, slikovit i karakterističan da se može usporediti samo sa Starčevićem.

2.2. Književni rad

Kovačićev književni rad otpočinje objavljenim pjesmama u Vijencu, Lipi i almanahu *Hrvatska*. Uz lirsko-ljubavne i satiričko-političke pjesme, piše i romantičke povjestice. Kako je bio pristašom stranke prava koja se okupljala oko Ante Starčevića, zajedno s ostalim mladim književnicima osniva listove *Balkan*, almanah *Hrvatska*, *Hrvatski dom* i *Hrvatsku vilu*, koji su se ideološki i književno odmicali od Šenoinog *Vijenca*. U ovom periodu najznačajnije djelo je *Smrt babe Čengiđkinje* koje satirizira Mažuranićev ep *Smrt Smail-age Čengića*. To djelo bila je dobra naznaka na činjenicu da će Kovačićeva najveća slava doći upravo iz pisanja romana i pripovijedaka, a ne pjesama. Njegov prvi roman *Baruničina ljubav* izlazi u *Vijencu* 1877., a nekoliko godina kasnije i kao zasebna knjiga. Roman tematizira ljubavni trokut, Edipov kompleks, samoubojstvo i druge elemente realističke književnosti. Kovačić snažnim opisima društva i života onoga doba ostavlja svoj otisak dokumentarnosti, a zbog svezremenske tematike, roman je i danas aktualan i zanimljiv za čitati. Iste godine objavljuje u *Hrvatskom domu* novelu *Ljubljanska katastrofa* koja tematizira ljubav dvaju Hrvata koji putuju Slovenijom prema dvjema sestrama. Novela je ispunjena poezijom i fantastičnim opisima, a dozu realnosti dobiva kroz činjenicu da su ta dva Hrvata zapravo sam Kovačić i njegov prijatelj Andrija Palmović. 1880. godine u *Hrvatskoj* objavljuje manje poznatu crticu *Seoski učitelj*, ali i novelu satiričke prirode *Ladanjska sekta*, u kojoj uvelike kritizira zle i kukavne suvremenike za koje je smatrao da nemaju ni uma ni srca. Kovačić je prezirao takve jadne ljude budući da se sam odlikovao poštenjem, pa ih opisuje vrlo grubo i humoristično kao karikature. Godine 1882. izlazi njegov popularni roman *Fiškal* u pravaškom časopisu *Sloboda*. Taj roman preuzima nekoliko elemenata iz prijašnje *Baruničine ljubavi*, kao što je mjesto radnje – Zagorje, i osobine pojedinih likova. Kovačić ne može obuzdati svoje nagone prema satiri te ponovno kritizira pojedine pristaše ilirizma i ilirskog preporoda, što rezultira ponovnim karikaturama. (Ogrizović, 1926: 109)

Već 1883. se njegovo do sada za satiru raspoloženo pero ponovno natapa tintom te piše satiričko-političke *Listove iz Bombaja*, a tri godine kasnije u prvom broju *Balkana* izlazi prvi dio satiričkog romana *Među žabarima*. Na žalost svih čitatelja Kovačićeve književnosti, roman je

ukinut i nikada nije dovršen. Razlog tomu su pojedini građani iz Koprivnice i Karlovca koji su se pronašli u satiri i uvrijedili te odlučili oko toga podići galamu. To je ujedno i dokaz Kovačićeve dokumentarne vrijednosti i vjerodostojnosti, jer čim se netko pronašao uvrijeđenim, znači da je autor radio odličan posao pri dočaravanju stvarnosti.

Kovačićevo najveće djelo, roman *U registraturi*, koje je ujedno i tema ovoga rada izlazi tijekom 1888. godine u *Vijencu*. Roman je postao jednim od najoriginalnijih djela naše književnosti zbog svoje posebnosti. Njime je Kovačić okupio sve književne elemente koji su ga činili posebnim i iskazao sve prirodne vrline svoga talenta. *Registraturom* je stvorio „epopeju sela i grada“ (Ogrizović, 1926: 110) Jedino što su mu pojedini kritičari zamjerali je prevelika romantika između pojedinih likova koja se ne uklapa u naturalističke elemente ostatka romana. Doduše, to je razumljivo jer je publika toga doba zahtijevala efektne i glamurozne završetke. “ (Ogrizović, 1926: 110)

Unatoč svom kratkom životu i ne baš opširnom opusu, uspio je staviti trajan trag na hrvatskoj književnosti i postati uzorom i utjecajem nadolazeće generacije pisaca. (Ogrizović, 1926: 111) Kovačić je imao iznimnu stvaralačku snagu inspiriranu vrlo bujnom maštom, a uz sve to imao je odličnu samosvijest kojom je uočavao ljude i situacije oko sebe i to pretakao na papir. Njegovi romani su zadovoljavali tadašnje prosječno, uglavnom neuko pučanstvo svojim romantičnim elementima – ljubavni trokuti, avanture, potresni događaji. Kako je Kovačić znao što publika voli, morao je pomalo privikavati čitatelje na više oblike književnosti. Baš kao i Šenoa prije njega, Kovačić je morao ozbiljne kritike društva i općenito bitnije teme zamaskirati ljubavnim sadržajem kako bi prosječni čitatelj lakše mogao konzumirati njegov sadržaj bez da osjeti dosadu ili zasićenje. Morao je nekim motivom „upecati“ čitatelja kako bi ga zadržao dok mu na kapaljku iznosi ideje koje je zaista i htio prenijeti. Kovačić je bio odličan promatrač u svojoj prirodi te promatranjem svog oca, ljudi iz sela, ali i sebe, njegovi romani dobivaju realistički element. Ne može se reći kako je direktno prenosio događaje i ljudske osobine, već kako su mu te situacije poslužile kao inspiracija za svoja djela – on prožima svaki realni, dokumentarni element slojem fantazije i mašte. (Ogrizović, 1926: 111)

3. Društveno-politička klima 19. stoljeća

Hrvatska u devetnaesto stoljeće ulazi politički razdijeljena, dijelovi Hrvatske bili su pod političkom administracijom Austrije, primjerice Dalmacija i Istra (nakon 1813.) dok su središnja Hrvatska i Slavonija u sklopu Vojne krajine, odnosno pod upravom Austrije. Društveni ustroj Hrvatske se tada dijelio na feudalce koji nisu posjedovali osnove znanja hrvatskog jezika jer su se uglavnom služili francuskim, mađarskim i njemačkim jezicima te neuke i nepismene seljake. Unatoč svim naporima germanizacije ili mađarizacije, Hrvatska se odupire i javlja se svijest za vrijednost nacionalnog identiteta i jezika. Taj početak narodnog poleta osjeća i zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovec koji je tražio popis svog narodnog književnog blaga i to označava prve ozbiljnije trzaje na hrvatskoj intelektualnoj sceni. Antun Mihanović piše *Reč domovini o hasnovitosti pisanja vu domorodnem jeziku* čiji je cilj bio prikazati važnost narodnog govora, jer ustanovljeni je jezik nekog naroda kamen temeljac za daljnji razvoj nacionalnog identiteta. Objavljivanje još nekoliko radova davalo je doznanja da je pred Hrvatima bitan period za kulturu i jezik te da je nacionalno buđenje nadomak ruke. (Šicel, 1982, 52) Šicel (1997) navodi Ljudevita Gaja kao jednog od predvodnika te nove struje svijesti koja je u narednim desetljećima oblikovala kulturni i društveni identitet Hrvata. Tridesetih godina 19. stoljeća napokon započinje narodni preporod na čelu s Gajem, Dragutinom Rakovcem, Matijom Smodekom, koji dolaze sa studija iz Graza, Beča i Pešte i kreću se zanositi idejom sveslavenstva. Ta ideja nije bila nasumična i nova, ona je bila samo rezultat višestoljetne kulminacije osjećaja i pokušaja osamostaljenja. Godine 1848. dolazi do sloma cijeloga pokreta koji je za svoga vijeka puno toga postigao i ostavio iza sebe: Maticu ilirsku, katedru za ilirski jezik i književnost te najbitnije – postavljene su osnove za jedinstveni jezik i pravopis. (Šicel, 1982, 56)

Može se zaključiti da je devetnaesto stoljeće donijelo velike napretke u književnosti, jeziku i kulturi na teritoriju Hrvatske, poglavito zbog Hrvatskog narodnog preporoda. To je razdoblje vidjelo neke od najutjecajnijih hrvatskih autora čija su djela i opusi ostavili dubok trag kroz naredno stoljeće, pa čak i do danas.

3.1. Hrvatski predrealizam i realizam

Sve do osamdesetih godina, u razdoblju koje se naziva predrealizmom, u hrvatskoj književnosti najbitniju ulogu ima August Šenoa. Revolucionaran po svojoj svestranosti, ujedno je bio i nosiocem novih ideja u hrvatskoj književnosti šezdesetih godina. Svojim smislom za pisanje bacao je sjenu i na druge velike autore koji su bili te nesreće da su njegovi suvremenici. Ostavivši toliki trag u književnosti, period njegova pisanja nosi i naziv *Šenoino doba*. (Šicel, 1982, 79) Iako se povjesničari nerijetko ne usuglašavaju oko periodizacije hrvatskog realizma, može se najsigurnije povući linija nakon smrti Augusta Šenoe 1881. kojom službeno otpočinje period realizma u Hrvata (Šicel, 1997: 82). Zbog već spomenutih promjena koje su zahvatile sve sfere hrvatskoga društva, ono se suočilo i s novim problemima. Takvo nešto nije promaknulo našim autorima što se očituje u tadašnjoj literaturi. Najčešće teme koje se provlače realizmom devetnaestog stoljeća su društvene prirode, što je August Šenoa već začeo nekoliko desetljeća ranije (Nemec, 1995: 139). Bilo je to jedno od najdinamičnijih i najturbulentnijih razdoblja devetnaestoga stoljeća u vidu politike i društva. To je doba bilo ključno za sazrijevanje hrvatskog građanstva i buržoazije o kome je ovisila cijela sudbina jedne nacije. U razdoblju hrvatskog realizma, plemstvo koje je nekada bilo moćno, gubi svoju snagu te polako i sigurno propada, padajući s trona važnosti u donošenju odluka u političkom životu. Posljedično tome dolazi do pojave malograđanstva koje će kasnije imati jaku ulogu u društvu i politici dok seljaci, još uvijek siromašni, dobivaju na zamahu i pronalaze načine kako se izboriti za sebe. (Šicel, 1984: 12) U periodu hrvatskog realizma dolazi do ideološkog i političkog sukoba između dviju stranaka – Stranka prava, na čijoj je strani bio Kovačić, i Narodna stranka. Pravaši su se sastojali uglavnom od mladih članova, koji su tražili da se književnost približi stvarnom životu te su zahtijevali da se poezijom prožima nacionalni duh i društvene tendencije. Pravaši nikada nisu bili ozbiljno organizirana stranka te nisu imali konkretne programe za poboljšanje, što je u konačnici i vodilo do slabljenja stranke. Njihova greška bila je ta što nikada nisu imali plan preuzeti vlast te su zbog toga na vlasti uvijek bili ljudi kojima nije bilo stalo do hrvatstva i utvrđivanja nacionalnog identiteta. (Šicel, 1982: 79) Šenoa, kao pripadnik narodnjaka i član građanstva našao se između dvije sukobljene strane – malograđanstva i feudalaca, što je dovodilo do toga da pristaje na kompromise. Uglavnom je stajao na strani feudalaca jer je malograđane smatrao opasnijima za svoju građansku sredinu. (Šicel, 1982: 80)

4. Dokumentarizam

Dokumentarizam je potraga za tragovima stvarnosti i zbilje u nekom tekstu, ali i način suočavanja s onim što je oblikovano u stvarnosti. Ono je duboko povezano s povijesnim i društvenim zbivanjima, ali je i određeno izvanknjiževnim čimbenicima te ovisi o diskursu. Dokumentarizam je utemeljen na stvarnim događajima koji su ostali zabilježeni na određeni način, a cilj mu je predstaviti stvarnost onakvom kakvom je. Može biti predstavljen u više različitih medijskih oblika: fotografija, film, nacrt, književnost, audiozapis itd. U književnosti služi najčešće kako bi čitateljima približio stvarnost događaja koji se opisuju. (Car, 2016: 347).

4.1. Što je dokument?

Kako bi se uspješno dokučio i shvatio pojam dokumentarizma u književnosti, mora se krenuti otpočetka, odnosno postaviti pitanje „Što je dokument?“ Ako se uzme značenje samog pojma dokumenta i ono se unese u domenu književnosti, još uvijek je teško zamisliti o čemu se točno radi te na što se konkretno odnosi dokumentarna književnost. Riječ dokument kasnije se u prvom redu odnosi na službeno ovjerene spise, i to one koji imaju karakter dokaza te su u stanju jasno iskazati i predočiti predmete koje prikazuju, iz čega crpe snagu ovjeravanja stvarnosti (Car, 2016: 39). Ukoliko se vratimo u dalju prošlost, točnije srednji vijek, otkriva se da dokumenti nisu oduvijek bili pisani spisi kao što su to danas, već kovanice, zapisi na spomenicima i grobovima te ostali artefakti. Iz toga se da zaključiti da je cijela srž i potencijal dokumenta sadržan u njegovoj fiksiranoj i nepromjenjivoj vjerodostojnosti (Car, 2016: 40). Dokumentima se reprezentira stvaran, empirijski dostupan svijet koji sami dokumenti potvrđuju. U književnosti, dokumenti se mogu shvatiti kao „kompleksne materijalne i simboličke artikulacije imaginativnih i ideoloških struktura društva koje ih je proizvelo“ (Kaes, 2001., prema Car 2016: 44). Nadalje, dokumenti u općenitijem smislu služe posrednikom sjećanja i povijesti zbog svoga referencijalnog karaktera ali i konstruktivnim načelom tumačenja događaja (Car, 2016: 50). „Dokument tako postaje nositeljem istine i poluga koja neposredno povezuje književni tekst i zbilju.“ (Car, 2016: 350).

4.2. Dokumentarna književnost

Dokumenti u književnosti pružaju nova tumačenja i uvide specifičnih povijesnih događaja i društvenih procesa. Iako je dokument referencijalno utemeljen i izravno se bavi stvarnošću određenog vremenskog perioda te preispituje činjenice, stvarnost se u književnom tekstu ne prikazuje kao objektivna činjenica, već je uvijek riječ o shvaćanju stvarnosti kroz određenu perspektivu autora. Zbog svoje prirode, dokumentarna književnost promatra se kao hibridna vrsta zbog neposrednog dodira sa stvarnim, izvanknjiževnim materijalom – dokumentom. Dokumentarna metoda u književnosti karakterizirana je konstantnim prelaženjem granice teksta i zbilje, i između dokumentarnog bilježenja stvarnosti i njezina tumačenja, želje za otkrivanjem istine u prikazu povijesnih događaja i otvorenih mogućnosti manipulacije istinom (Car, 2016: 10-12).

5. Dokumentarizam romana *U registraturi*

Kako je već ranije navedeno, uz brojne karakteristike realizma poput psihološke analize likova, kritike društva, odnosima sela i grada, bogatih i siromašnih, svoje mjesto je pronašao i dokumentarizam. Uzmemo li u obzir okolnosti u koja je Kovačić odrastao, može se pretpostaviti da je uvelike inspiraciju potražio u vlastitim iskustvima. Ukoliko se *Registratura* stavi u književnopovijesni kontekst, postaje jasnije zašto su baš ti motivi inspirirali Kovačića da ispriča priču o hrvatskom seljaku toga doba. Iako je Kovačić shvaćao problematiku ozbiljno pa je čak cijeli roman jedna kritika na društvo, on ipak odabire metodu satiriziranja i kroz šaljive situacije prikazuje nazadnost kako seljaka, tako i gradske „gospode“ koja od svoga kompleksa superiornosti nad običnim seljakom ne shvaća vlastitu regresivnost. Antun Gustav Matoš (1907.) opisuje Kovačićev dokumentarizam, „*Kovačićevi radovi nemaju poezije zagorskog pejzaža i poezije nijanse, vidi im se da su improvizacija čovjeka žuhkog poput znoja njegovih žuljevitih sela.*“ Kovačić se tijekom cijelog svog stvaralaštva nosio s dvije glavne osobine: s neobičnim, gorčinom prožetim smislom za stvarnost i vulkaničnom fantazijom kojom je pokušavao prevladati stvarnost, ali i osmisliti i proniknuti. Svi likovi *Registrature*, Ivica Kičmanović, Laura, Mecena, Ferkonja, Miha; popraćeni su biografijama i bogato su motivirani društvenim prilikama i odnosima. Iako su likovi crno-bijeli, događaji su stvarni. Dok je Šenoa krivio primjerice u *Seljačkoj buni* strane feudalce, Kovačić ne pazi i ne bira koga krivi, bili oni naši ili tuđi. Kovačić od Šenoe preuzima romantičnost zapleta, ali praznine popunjava svojim dokumentarnim, ovozemaljskim pučkim i

demokratskim klasnim protestom. (Frangeš: 1962, predgovor) Pri čitanju *Registrature* čini se da je u njoj sve manje Kičmanovića, a sve više Kovačića (Jelčić, 1971.) Dok su raniji autori, primjerice Šenoa, tvrdili kako je ujedinjenje feudalaca i građanstva vodi do pobjede nad strancem te da je to ključ za očuvanje nacionalnog statusa, nova struja, kojoj pripada i Kovačić, suprotstavlja se toj kompromisnoj formuli. Oni su iznimno kritični prema svakom društvenom sloju i ne biraju tko će im se naći na meti, jer su smatrali da se samo istinom i kritikom može doći opći napredak, bez iluzija i uljepšavanja. Tu se očituje dokumentarni pristup ne samo Kovačića već i ostalih *Pravaša*. (Šicel, 1984: 16) Kovačić je regionalist te opisima svojih Zagoraca prikazuje opće i zajedničke karakteristike svih hrvatskih seljaka i time razbija regionalne okvire. (Šicel, 1982: 113)

5.1. Odnos prema obrazovanju

Odnos sela i grada u tome je razdoblju bio osobito popularan pa tako ni Kovačić nije zanemario tu problematiku. Dokumentarni elementi su uglavnom bazirani na autorovu osobnom doživljaju i shvaćanju te trebaju biti uzeti sa zrncom soli, ali sudeći po iskustvima ostalih autora toga doba koji su se bavili istom ili sličnom tematikom, može se zaključiti da su Kovačićeva iskustva poprilično vjerodostojna i legitimna.

Naš glavni lik, Ivica Kičmanović, pravo je seljačko dijete čiji se korijeni nisu odmaknuli dalje od okolnih brda i šumaraka. On je naoko isti kao i svoj stari otac, muzikaš Jožica, poznatiji kao Zgubidan, ali Ivica se uvelike razlikuje od bilo koga drugoga iz svoga zagorskoga sela. Od ranih dana pokazuje natprosječnu inteligenciju u odnosu na vršnjake, unatoč svojoj samozatajnosti i povučenosti. Uvođenjem novoga zakona koji propisuje da sva djeca moraju krenuti u školu, isplivavaju prvi elementi dokumentarizma u romanu, a to je upravo ograničenost vidika tadašnjih seljaka:

Naša djeca treba da su pametnija od nas: valja im znati čitati i pisati! Tako zapovijeda Antikrst! Hm, nijeste vi mene slušali... Kada su nam onoga adrapovca školnika, golišava prtena bijelonju, svraku u kaputu, naslali ovamo i objesili o vrat, rekao sam ja: "Potjerajmo ga vilama i motikama, pa se neće lje ni jednome više račiti u naše brdine nositi Antikrstovo evanđelje: čitanje i pisanje! Čitaj i piši ti vragu i njegovoj materi a ne mi seljaci!" (Kovačić, 1964: 10)

Susjeda kanonika, koji se najviše protivi uvođenju škole, brine to tko će okopavati polja i brinuti se o zemlji. On shvaća obavezno školstvo prijetnjom za svoju egzistenciju jer je polje i

fizički posao jedino za što je ikada znao. On također osjeća i prijezir prema „gospodi“ te smatra da svatko tko nauči pisati i čitati postaje jedan od njih – neprijatelj vrijednom seljaku. Taj dokumentaristički element je jedan od najbitnijih jer protivljenje obrazovanju i napretku uvelike usporava razvoj društvenog kolektiva. U vrijeme kada je bilo teško doći do informacija i pravog obrazovanja, seljaci su trebali biti sretni i objeručke prihvatiti činjenicu da će im djeca biti pametnija od njih samih te možda ostvariti prilike za bolji i ljepši život. Tu osjećamo i generacijski jaz u kojemu stariji misle da su bolji od mladih te ako su oni imali težak život, mogu i mladi. Nažalost, te odrednice dokumentarizma se mogu i dan danas primijeniti na određene situacije. Isti taj jaz datira tisućama godina u prošlost, čak do antičke grčke filozofije, kada je Aristotel u svojoj Retorici napisao da mladi misle da sve znaju i u sve su sigurni jer ih život još nije ponizio te nisu iskusili silu prilika.

Dok se susjed kanonik vječno protivio cijeloj ideji školovanja, Ivičin otac Jožica, vidjevši kako mu je sin bistar, krene shvaćati kakva im se prilika predstavila te krene motivirati svoga sina i stane na njegovu stranu:

- Šta ti razumiješ, luda ženo! On je uman dječak, od njega će barem nešto biti. Neće se tu za ove puste mrljače natezati s našim goropadnim susjedom "kanonikom" i njegovim sinovima. Bit će on svoj gospodin kako je i naš rođak Jurić! Što ti znaš. Misliš da će djeca vazda visjeti na tvojoj pregači? Pa i tebi je valjalo ostaviti oca i majku. Tako nam je svima suđeno. Bilo to prije ili poslije - ali jedanput svakako mora biti. Bolje pako da je prije... (Kovačić, 1964: 21)

Nakon što se napokon odluči da će Ivica školovanje nastaviti u gradu, susjed kanonik, iako ga se to ne tiče, glavna je opozicija toj ideji. Tu također vidimo seljačku ljubomoru i mentalitet koji nalaže „ako meni ne može biti dobro, ne treba ni nikome drugome biti dobro“:

Zar nijesi ti gospodar svomu deranu? Gospoda neka svoju čorbu vare, a mi ćemo svoju kašu! Jok, dragane, ne bih se ja dao u te gospodske petljanije! Tko će sa psima u svatove, valja mu znati preko plotova skakati! Oni će ti dijete pokvariti, udvospoliti. Neće biti ni muško ni žensko; ni gospodin ni seljak. Držimo se mi pluga i motike. Sjeti se ti, ono prije dvadesetak godina turnuše nekamo u fratarsku školu Jugičeva Franceka. Pa bio on i đak-prosjak, zatim sedmoškolac, opčuvaj nas, bože! Onda grabancijaš-đak, potari ga sveti križ. Kažu da je jednom ovamo u naša brda donesao vražje biblije, oživio najprije hljeb pšeničnoga kruha. (Kovačić, 1964: 25)

Kanonik zatim otkrije kako svoga sina Mihu ne bi pustio na školovanje: „*Ej, Miho, podaj dvije-tri šake sjemena! Podaj, sinko, nećeš lje ti, ne! Ne bih ja tebe pustio k njima pa da pride sam biskup po tebe ovamo u naša brda!*“ (Kovačić, 1964: 25). Ivica je odmalena osjećao sažaljenje prema kanonikovoju djeci, posebice prema Mihi i malom Perici jer je uvidio da ideali njihova oca pogrešno utječu na njihov razvoj: „*Bilo mi je nedokučivo kako da moji drugovi ovo ili ono ne shvaćaju. Pogotovo žalih svoje susjede Mihu i Peru. Narivavah im se tamo na našim brdima putem u školu i u samoj školi da im protumačim, ispravim i udesim ovo ili ono.*“ (Kovačić, 1964: 14)

5.2. Opisi sela i grada

Sljedeći dokumentarni element *Registrature* dakako je kontrast sela i grada. S jedne strane imamo selo koje je obojano jednostavnim i sporim životom, u kojemu se međuljudski odnosi svode na očigledno prijateljstvo ili neprijateljstvo, dok s druge strane imamo grad koji stoji za napredak, promjene i općenito moderan način života. Može se reći kako su u romanu ta dva pojma u vječnoj opreci i to je ono što gura radnju naprijed, stavljajući gradske likove na seosku scenu i odlazak seljaka u grad. Zanimljivo je primijetiti da se često odlazak „gospode“ na selo doživljava kao većom avanturom gdje pojedinac doživi veći kulturološki šok nego kada seljak ode u grad. Također, vidljivo je kako selo i grad dijele brojne sličnosti te kako nisu toliko kulturološki udaljeni jedno od drugoga, samo je razlika u tome što selo ne drži do skrivanja svojih nesavršenosti, dok grad i gradska „gospoda“ svim snagama pokušavaju zadržati „masku“ na ružnom i pokvarenom licu grada.

Kada Anica, kći kanonikova po prvi puta ode u grad, ostane zaprepaštena svim zbiljama gradske dekadencije te opis te situacije daje čistu polarizaciju sela i grada. Njezine oči takvo što nikada ne vidješe i to ostavi negativan utisak i prvi dojam. Anica je bila neiskvarena seoska djevojka, čiste duše i nevinih misli, a grad joj je pripremio ovakav doček u stilu vatrenog krštenja:

I Ančica se sa staricom izgubila u najjudaljenije, najzamrljanije i najsitnije gradske uličice u kojima se klatarila sila mršavih i izgladnjelih pasa oborenih glava i podvinutih repova da si se mogao zgroziti pred svakim drugim, ne cijedi li se iz njegove zaprljane i režeće gubice slina bjesnoće i neće li se sad na zaletjeti u tebe. Isto toliko vuklo se uz uglove niskih i kukavnih kućica oguljenih mačaka, od kojih svaki treći nosaše neki žig na sebi: jednome bijaše istrgnut rep baš u korijenu, drugome odsječena uha ili tako izgrižena da se objesiše niz glavu poput resica. Trećemu manjkalo oko ili obadva, četvrti šepao na tri noge, petomu

kano da si udario žig po čitavome hrptu, gdje je sijala gola koža na kojoj je morao negdje plamen ispaliti plemenitu dlaku, jer uz kraj i sada još vidiš opaljeno i ogorjelo krzno. Isto toliko djece, bose, nage, očupane, kljaste i nakazne veralo se, trčalo, vikalo, tuklo i vuklo se tim ulicama, te ćeš pomisliti da ili ni jedno od njih nema oca, ili su sva djeca jednoga roditelja, koji svu očinsku brigu utaplja u kakvim zakutnim krčmama, te tu trati vrijeme u zamazanim kartama i u jeftinu te zlu piću što mu ispaljuje sve roditeljske dužnosti i skrbi na dnu savjesti njegove... (Kovačić, 1964: 210)

Pojedini likovi referiraju se na biblijske gradove Sodomu i Gomoru kada pričaju o gradu. U biblijskom diskursu ta su dva grada epitom kulturnog propadanja, divljaštva i anarhije, koje Bog u konačnici odluči uništiti: „*Jahve zapljušti s neba na Sodomu i Gomoru sumpornim ognjem i uništi one gradove i svu onu ravnicu, sve žitelje gradske i sve raslinstvo na zemlji.*“ (Postanak 19: 24-25). Te izjave pokazuju stvarnu, dokumentarnu situaciju grada – ulice su bile prljave baš kao i duše njegovih stanovnika, samo se iščekivao potpuni kolaps koji je neizbježan.

Pri svome prvom odlasku u grad Ivica zamijeti promjenu atmosfere koju grad nosi te biva zapanjen svim novim doživljajima. Njegovo inicijalno iskustvo nije loše ni ružno, kakvo je bilo Aničino, već on osjeća uzbuđenje i kao da se veseli promjeni tempa s dosadašnjeg usporenog seoskog života:

Odavle zaputismo se po gradu... Tu se svakim korakom stvara novi vidik... Silne i strašne kuće i dvorovi... Prozori su im veći nego dvoja vrata naših seoskih potleušica. Krovova ne možeš ni zamijetiti, u tolikoj su visini. Ulice široke, čiste, potaracane kano naša crkva... Pa ta silna vreva ljudi! Tu se sretaju, tu trkaju, tamo pozdravljaju, ondje se prepiru i smiju. - Zar je danas vašar ili proštenje? - kliknem ja. (Kovačić, 1964: 41)

Dok su nam Aničini putevi u grad donijeli opise istoga, Ivica opisuje svoje selo i krajolik u kojemu je odrastao. Njegovi opisi su potpuna suprotnost svemu što je Anica vidjela – dok su njezina svjedočanstva bazdila na vonj gradske korupcije i nepravde, njegova zapažanja su ispunjena skromnom, ali nepatvorenom čistinom zagorske prirode:

Seljačka se naša kolibica sastoji polovinom od velike, četverouglaste sobe s ogromnom peći, na kojoj u cičoj zimi svi spavamo, a polovinom od pregrade za blago, perad i druge sitnarije. Ne nalazi se u selu, nego na visokom samotnom brežuljku, obraslu na istočnoj strani šumom i borovicom, a na zapadnoj vinogradom. Tako su i druge seljačke kućice

rastepene naokolo. Mi smo ipak općili s tim našim raspršenim susjedima. Žene su polazile u pohode na razgovore, muškarci na pilo, a djeca na igranke. Nije smetala udaljenost ovakvim dobrim susjedima ni u međunarodnim stvarima: babe se vrlo često svađaju, a katkad i počupaju, nadvikujući jedna drugu sa protivnih bregova - kao kokoši, kada zakodaču svaka iz svoga dvorišta. Muškarci sa dva brijega srdito se pogledaše, zagroziše pesnicama, pljunuše jedovito ili pokazivahu jedan drugome ljutiti poput risova takozvane "fige". (Kovačić, 1964: 7)

Ne treba se zanijeti i ostati u zabludi da su seljaci bili iznimno prijateljski nastrojeni i sveci u odnosu na građane, ne! Oni su također bili žestokog temperamenta, ali su za razliku od gradske „gospode“ već sutra zajedno sjedili u gostionici i uz pjesmu zagrljeni podmazivali grla, „Ona je svađa davno već minula. Moj otac i mali susjed izmiriše se u seoskoj krčmi, izljubiše se i stisnuše desnice. Otac se smijao svomu bijegu, a susjed "kanonik", kako ga je otac opalio kolčinom...“ (Kovačić, 1964: 8) Razlika je u tome što nijedna seoska svađa nije bila od prevelike važnosti, već više iz same dosade i želje za dinamičnijim životom, što su seljani uporno odbijali priznati, „Danas međaši, sjutra neznatan poljski kvar, ako se primjerice doklatilo susjedovo krmče i razrovalo gnoj, ili obijestan dječak bosonog progazio slog, na kojem bijaše posijana salata: sve bi to raspalilo moga oca i on je stao vikati, da mu se trostrukom jekom odvrćalo od susjednoga brijega. (Kovačić, 1964: 7) Svađanje sa susjedima bila je neka vrsta zanimacije seljanima što se osjeti iz komičnih opisa njihovih sukoba koji su prštali uvredama kojima su se međusobno častili:

„Jesi, jesi zgubidan, kako i tvoji stari bijahu. Da si čemu, ne bi ti kućerak visio poput otkinute gube na hrastu!“ ... Moj otac pograbi nevelik kolac s drvocijepa i poleti nizbrdo. "Dođi mi samo, dođi, tate, uzurašu, cvilidreto jedna!" - I susjed naš krene sa svoga brda. ... „Gledaj, gledaj maloga jarčića zgubidana, i on bi se već tukao!“ - zahohota porugljivo susjed i da će na mene. (Kovačić, 1964: 7-8)

Budući da je i sam Kovačić bio iz malog zagorskog sela, može se pretpostaviti kako su ovi dokumentarni elementi utemeljeni na osobnim iskustvima iz njegova djetinjstva.

5.3. Intelekt

Idući dokumentarni element kojeg se Kovačić dotiče je razlika u intelektima seljaka i građana. Na prvu ruku može se pretpostaviti kako su zbog svojih silnih škola i fakulteta građani zasigurno obrazovanija masa, posebno u usporedbi sa seljanima koji nikada nisu napustili svoja brda i šumarke. Autor koristi ovu priliku kako bi na komičan način opisao pravu situaciju u gradu u pogledu znanja i obrazovanja. Jedan od glavnih likova, Mecena, gradski dobrotvor i plemić biva odabranim jedanaestu godinu zaredom za predsjednika društva *Poniznosti i ustrpljivosti* čiji je cilj pobožnost, čedna književnost, podupiranje siromašnih i nemoćnih te zaštita životinja... (Kovačić, 1964: 30). Za svoju inauguraciju, Mecena je morao održati govor, kojeg vrlo ironično nakon jedanaest godina nema već upamćenog ili zapisanog, već poziva „pojetu“ Rudimira Bombardirovića Šajkovskog da ga za njega napiše. „*On nije nijedne godine za svoga desetogodišnjega neumornog predsjednikovanja pozdravnoga govora u glavnim skupštinama napamet izustio, nego su svaki govor sastavili drugi, a velezaslužni dobrotvor jedva da ga je mogao pročitati uz silan napor i zapinjanje...*“ (Kovačić, 1964: 34). Mecena provodi idućih nekoliko dana učeći kratki govor ali uzalud: „*I kako je u Meceni bila za memorisanje predsjedničkoga govora tupa glava poput bukvinja panja...*“ (Kovačić, 1964: 32). Kovačić ovim putem ismijava malograđansku „gospodu“ koja se drži iznad svih, a zapravo nisu spremni svladati osnove. Tu ne staju Mecenini trenuci slabosti već on poziva Ivicu da ga kontrolira dok on recitira. U konačnici je Ivica bolje zapamtio govor od samog slušanja nego Mecena koji ga je učio. U pokušaju da ismije Ivičin intelekt, Mecena ga naziva Metuzalemom, a ne Mezzofantijem, talijanskim pjesnikom: „*Prestani, Vanča, prestani! - uzvikao se iznebuha illustrissimus... - Ti si pravi Metuzalem! (Dobrotvor je očito izmijenio ime Mezzofantija s Metuzalemom: lapsus linguae ili memoriae. Napokon, milosrđe zahtijeva da se svakomu Meceni šta takvo oprosti.)*“ (Kovačić, 1964: 33). Na Mecenine upite Ivica odgovara sa znanjem dok ovaj pokazuje manjak istoga: „*Ne, ovo je govornička figura, zove se metonimija - odvrćam ja... - Jest, jest: monotonija... sjećam se, i mi smo nekada učili... monotoniju...*“ (Kovačić, 1964: 33). Primjer metonimije – monotonije je možda i najironičniji budući da je društvu *Poniznosti i ustrpljivosti* jedan od ciljeva štovanje književnosti, dok desetljetni predsjednik nikada nije čuo za metonimiju.

Predsjednička skupština se svake godine svodila na iščekivanje kraja i poziv na objed. Mecenino izmucavanje pročitano govora bila je sporedna stvar u cijeloj inauguraciji.

- Sada bih molio ponizno svu gospodu skupštinare da se potrudite k meni na objed: Finis coronat opus... - dovrši predsjednik... Ovo i bijaše pravi i jedini jezgroviti sadržaj svake godišnje skupštine društva Poniznosti i ustrpljivosti. Samo taj zaključak imao je svoju realnu vrijednost... Tada oživješe skupštinari. Kako si prijazno namigivahu očima, jedni zagonetno i suzdržljivo, a drugi posve razumljivo i drzovito, praveći prstima i šakama nekakve figure ispred svojih usta, koje značiše: "Ah, danas će se gutati slasno, ah, danas će se piti božanski!..." Finijim i nježnijim sladokuscima navalila voda na usta da ih malone udavi kaplja od požude... Demokratičniji epikurejci otkapčaju potajice prsluke, te mjere i opipavaju eliptičnu površinu ispod prsiju: e, ne bi li podnjela da je natrpaju za tri-četiri dana budućnosti?... (Kovačić, 1964: 34).

Ovaj dokumentarni element može se usko povezati i sa suvremenim situacijama, u kojima narod, u ovoj situaciji skupština, deset godina izabire istog vladajućeg iako su na svojoj koži osjetili da nema promjene, „Izabraše i opet istoga predsjednika i isti odbor“ (Kovačić, 1964: 34). To se može shvatiti kao kritika na moćne ljude, koji ne traže promjenu i odgovara im *status quo* sve dok je njima ugodno, nebitno utječe li to na nekoga drugoga. Kovačić satirizira i sami naziv društva *Poniznosti i ustrpljivosti*, koji se sastoji od članova koji nisu ni ponizni – drže se iznad svih i s visoka zapovijedaju ljudima „niže klase“, a nisu ni ustrpljivi – Mecena nema dovoljno upornosti kako bi naučio jedan govor godišnje. Svi elementi savršeno pridonose dokumentarnosti hrvatske malograđanštine devetnaestoga stoljeća, koja se u određenoj mjeri othrvala izumiranju pa smo i dan danas svjedoci društvenim otpacima.

Mecenin glavni sluga, kumordinar Žorž također manjka intelekta. On je podrijetlom sa sela ali je silom prilika završio u gradu te se probio do samog vrha dodvoravanja te postao Mecenininim najpovjerljivijim slugom. Njegov manjak obrazovanja prvenstveno se ističe u tome što sam priznaje kako ne zna čitati ni pisati, „Žorž se malo nahmuri, kimnu mudro glavom i pljunu na drugu stranu... On nije znao ni čitati ni pisati...“ (Kovačić, 1964: 44). Nadalje, Kovačić na komičan način ponovno ukazuje čitateljima tko su i što su zapravo gradska gospoda, Žorž svoga Mecenu uporno naziva „lustiršimušem“, što je naravno nepravilan izgovor (lat. *ilustrissimus* – presvijetli) i time Kovačić ismijava malograđanstvo koje je puno prstenja, nakita, odjeveno u najskuplja odijela i najkvalitetnije cipele, ali svejedno ne umije govoriti gospodskim jezikom. Kovačić kroz suptilne detalje dokumentira ono što se može opisati drugim riječima – čovjek može iz sela, ali selo ne može iz čovjeka. Kumordinar Žorž ima problema s izgovorom i drugih riječi, tako primjerice riječ *juratuš*, što znači pravnik, Žorž uporno izgovara *rujatuš*: „Poskoči, Ivice, tamo, poteci simo! Priudesi one tanjуре, priravnaj ove boce! Ded, klipane! Juh, kada ćeš to znati,

što umijem ja? Pa "šstudent"! Ne bude od tebe nikada "rujatuša" (on je mislio reći juratuša)!... "
(Kovačić, 1964: 30).

Kovačić pravi jasnu razliku u ozbiljnosti neobrazovanja Mecene i Žorža. Mecenu se može, ali i treba više osuđivati jer je on ipak utjecajan čovjek koji bi trebao posjedovati osnove znanja, barem u područjima za koje je zadužen, dok je Žorž predstavljen na bezazlen, čak i simpatičan način te se čitatelj može emocionalno povezati s njime i njegovom situacijom. Žorž ponekad posjeduje osobine dvorske lude iz renesansnih i srednjovjekovnih djela, odnosno teško ga je ozbiljno shvatiti unatoč tome što on svim snagama želi biti ozbiljno shvaćen. Samoga sebe smatra puno bitnijim nego što jest, a za svoga je Mecenu spreman dati život. Kumordinar Žorž od dolaska Ivica na Mecenin dvor pokušava uspostaviti autoritet nad njime, ali mu to ne polazi za rukom jer Ivica vidi kroz njega i njegove namjere pa ga ni sam ne može shvatiti kao prijatnju u bilo kojem smislu.

S druge strane, imamo seljane koje je Kovačić opisao kao nazadne i jednako neobrazovane kao i građane. Najveću razliku čini to što su seljani često svjesni svoje neupućenosti i neukosti. Jednom prilikom kumordinar Žorž došao je u selo te se po svojoj navici krenuo kupati i čistiti, što je ostavilo seljake u potpunoj nedoumici:

Sada kumordinar svuče košulju tako da bijaše gol do pojasa. Namakne si sapun i tako se naperuša njim da mu je čitavo gornje tijelo do pojasa i glava plivala u pjenu i mjehurićima od sapunice. - Bože moj, izgulit će si do krvi kožu. Taj đavo izjest će mu oči! - mrmljaše "kanonik" prema muzikašu Jožici. - Šta veliš, kada bi se nas dva ovako nadrlji i nasapunali?
(Kovačić, 1964: 128)

Autor dokumentarizira seljačku prljavštinu na način da Žorž postaje središtem seoske pažnje zbog vođenja brige o vlastitoj higijeni i time omalovažava seljake i njihov zastoj u društvenoj evoluciji, „*Aho! Aho! Tako bi valjalo da se vi mužeki perete i ribljete svaki dan, pa vam se ne bi po vratu, obrazima i rukama kupilo blato da možeš repu sijati! Oh, sveta, oh, draga čistoćo!*“ (Kovačić, 1964: 128)

Seoska zapanjenost higijenom ne staje tu, već Žorž nastavlja biti u centru pažnje kada krene prati zube, na sveopće čuđenje seljana:

Otrvši Žorž tijelo, ruke i glavu, počne ispirati nekom pjenušavom tvari svoje zube tako da mu je crna i krvava pjena izbijala na usta i obrlatila usnice, bradu i nos. - Eto, gledaj sada

drugoga bijesa! Crnim ispirraš zube, a oni će pobijeljjeti! - čudi se Jožica. - Pa šta ti misliš? Crvi i gnjus izjedoše ti zube ako ih ovako ne ispereš i ne očistiš, osobito ujutro nakon što si uvečer jeo i pio. A vi seljaci, to je barem jevtino, mogli biste svakoga jutra ispirati usta mrtvim ugljenom. (Kovačić, 1964: 128)

Navedeni primjeri pokazuju još jednom razliku sela i grada. S jedne strane selo, okruženo divnom prirodom, čistim zrakom, brigom za moral i pitomosti međuljudskih odnosa, skriva iza te ljepote prljave seljake koji još nisu savladali osnove higijene, dok s druge strane iza gospodske ušminkanosti, parfema, skupe odjeće stoji nemoral, patnja, nepravda i prljavština grada. Kovačić time pokušava dokumentirati dobre i loše strane kako grada, tako i sela te dovodi zaključak da nijedno mjesto nije bilo idealno za život.

5.4. Muško-ženski odnosi

U *Registraturi* jedan od najčešćih dokumentarnih elemenata su odnosi između muškaraca i žena. Kako je selo uvelike konzervativnije od grada, ne čudi to što je patrijarhalni sustav društva u punom mahu, a žene seljana gotovo svakodnevno ispaštaju zbog toga. Utjecaj crkve ali i nedostupnost informacija dovodi do toga da je muškarac gospodar ženi te da uvijek mora biti onako kako on naredi. Od žena se očekivalo da budu tihe i da rade ono što se od njih očekuje. Tih stvari je i sam Ivica svjestan i od malih nogu je shvaćao društveni ustroj svoga sela:

"Bit će zla!" dok nas je majka, vazda tiha voda, a radina kao crv, mirila opominjući blago: "To se vas, djeco, ništa ne tiče! Japa - tako ona nazivaše oca - budu već sve uredili. Svada i vika sa susjedima samo njim patri!" Majka je poštivala oca (govorila mu "vi"), što je također zaudaralo po starim zlatnim vremenima. (Kovačić, 1964: 7)

U gradu je bila posve drugačija situacija, kumordinarova žena Jeluša, bila je iznimno stroga i nije dala Žoržu da ju omalovažava. On je pokušao uspostaviti dominaciju nad njom, ali je odmah požalio:

Ja se snuždim kano crni petak, pa kada mi već to ludo ćeretanje i grdobna bruka babljeg jezika prisjela i dogustila, grunem svoju novu gospođu ne baš nježno u rebra da joj malone isplazi jezičina preko brade. ... - Kakav gospodar! Tko je moj gospodar? - zatuli ona, cvijet ljubavi i nježnosti, uhvativši se ljevicom ispod rebara, a desnicom opalivši me tako silno

da mi se zaljuljalo do trista svjećica pred očima i krv curkom briznula iz nosa. (Kovačić, 1964: 199)

Iz priloženoga se vidi kako su gradske žene bile korak bliže do emancipacije, Žoržova žena Jeluša čak je bila vlasnica krčme, što opisuje žensku samostalnost i neovisnost o muškarcima, dok je Žorž, u duši seljak, po staroj navici pokušao tretirati gradsku ženu kao što seljaci tretiraju svoje.

Opis seoskog patrijarhata podržava i glavni negativac, Ferkonja, koji je odgajan u domu kojem obiteljsko nasilje nije strani pojam. On je divlji dječak koji se voli tući, krasti te ga općenito ukrašavaju loše osobine. Kovačić na njegovu primjeru dokumentira kako se obiteljsko nasilje u kombinaciji s manjkom odgoja manifestira u djeci koja su bila žrtvama toga cijelo svoje odrastanje. Ferkonja je također pokazivao nasilje prema ženama od malih nogu:

Ti si danas kriva svemu tomu! - srnu na me bijesni Ferkonja. - Šta sam ja kriva? - zapanjih se. A on me udari zgrčenim šakama po leđima da posrnuh i jedva se uzdržah na nogama. ... - Ona je moja žena! Ona valja da je uvijek kriva. A tada ću je tući da će sve zvoniti! I moj tata tako radi kada god ga snađe zlo i nevolja. Žena je vazda svemu kriva! (Kovačić, 1964: 88)

Ferkonjina majka, koja je i sama žrtva obiteljskog nasilja, odobrava njegove postupke i staje mu u obranu, a otac u tome pronalazi humor, „*Ako te malo cvrknuo, nije te ubio: bit će zdravije lice! Gospoda su ionako suviše blijeda! - digni se on sa stolice i pokroči do mene da će me pogladiti i utješiti, ali se najednoč osupne...*“ (Kovačić, 1964: 91).

Laura je tako trpjela nasilje od Ferkonje i njegovih roditelja „*Ej, gospodično, pa na što da se tužiš. Žena treba da sve podnosi: i kletvu i porugu, i batinu i šaku!... A ti si bila danas Ferkonjina žena, ja ti barem tako reko...*“ (Kovačić, 1964: 89). Kovačić ne želi da čitatelji dobiju dojam kako su svi seljani takvi, već njih klasificira kao otpadak i talog društva, dno ljudskosti i nekulture. Iz toga je razloga Ferkonja nakaradno opisan kao dječak bez jednoga oka, kako bi bilo lakše njegov fizički izgled povezati s njegovom osobnošću.

5.5. Natjecanje građana i seljaka

Kanonikov sin Miha postao je uglednim trgovcem nakon što je oženio plemićku kći. Od sirotana je kroz nekoliko mjeseci postao bogatim gospodinom. Pri svome povratku u rodno selo, on je došao odjeven u najskuplje odijelo, što je privuklo pažnju cijeloga sela. Dokumentarni element koji Kovačić uključuje je površnost neukog seljaka, ali i nesigurnost građana u svoj status i bogatstvo. Kada je Žorž došao u selo povodom Uskrsa, našao se u natjecanju tko će više bogatstva pokazati i tko će više očarati siromašne seljake. Žorž je navikao na opći zanos koji bi seljaci osjetili u njegovu prisustvu kada bi vidjeli sav njegov silni nakit i odjeću koja vrijedi više nego cijelo njihovo selo. On je taj status uživao sve dok se netko drugi iz sela nije obogatio te mu pokušao preuzeti tron. Taj netko bio je Miha, susjed obitelji Kičmanović koji je oženivši plemićku kći postao bogat. Žorž se osjećao ugroženim jer on više nije bio pojava koju su seljani iščekivali, već je smatrao da seljaci nemaju dovoljno razumijevanja da shvate koliko je on zapravo bolji od Mihe. Žorž pokazuje svoje nezadovoljstvo u povorci prema crkvi, „*Kumordinar koji je prvi oćutio taj neskad, obrnu se nekoliko puta, mjereći prezirno Mihu i mrmļajući kroz zube da je jedva sam sebe razumio: - Eto pociganjena seljaka! Eto pociganjena seljaka! Nasukao tih gajtana i tih sitnih zrnatih puceta po sebi poput ciganskog kneza...*“ (Kovačić, 1964: 136). Kovačić ovime pokazuje kako seljacima uopće nije toliko bitno ima li netko bolje odijelo od drugoga, već ih više privlači kada netko novi postane imućnim, što je u ovom slučaju Miha. Žorž u tom trenutku shvati kako seljaci nikada ni nisu shvaćali pravu vrijednost njegovoga bogatstva te mu cijela situacija prisjedne i poželi se što prije vratiti među kulturne ljude u grad koji znaju prepoznati njegovu materijalnu vrijednost:

On je ipak oćutio da je pobijeden; on je jasno vidio da se "surovom mužaćkom ukusu" daleko više sviđa "madžarsko" Mihino odijelo negoli ono fino blještavo gospodina kumordinara... I gospodin Žorž uskipi od zlobe prema tome Ciganinu i plane gnjevom na lude seljake koji ne mogu razabrati svijeću od roga... Pa čestiti i uvrijeđeni kumordinar prestade se moliti bogu i za čitava provoda kano i poslije svete mise ne mišļjaše on više na boga i na današnji veliki svetac... On se izgrizaše i najradije bi bio umah ostavio te glupe seljake i vratio se u grad k "ilustrišimušu"... (Kovačić, 1964: 137).

Žorž osjeća jak osjećaj ljubomore prema Mihi jer je zaokupio pažnju i poglede seljaka, što je ironično jer i sam Žorž nema dobro mišļjenje o seljacima, te ga njihovo mišļjenje ne bi trebalo ni zanimati, posebice jer ih smatra nižom sortom ljudi. Kovačić time želi prikazati koliko su

malograđani nesigurni sami u sebe i koliko im nedostaje samopouzdanja. Njima je nebitno od koga primaju poglede, dokle god privlače pažnju na sebe i osjećaju se superiorno. U tim trenucima se cijeli Žoržov identitet raspada, počinje shvaćati da su njegove nesigurnosti hranili ljudi koji mu nisu ni bitni, niti ih pozna. Žoržova „maska“ tada pada i seljani shvaćaju da je cijela njegova persona lažirana, jer zašto bi jednog uglednog gradskog gospodina zanimala mišljenja seljaka koji ne znaju ni zube oprati?

Nedaleko od njih stajaše Miha, a u njegovo "madžarsko" odijelo gvirahu i muškarci i žene, te je danas uvidio srditi i zlovoljni kumordinar da sva njegova izlizana i namazana velegradska gizda valja da preda prvenstvo tome "konjskom trgovčiču", bolje "ciganskom konjokradici", kako ga poslije nazivaše od jeda i zlobe savladani kumordinar. (Kovačić, 1964: 137)

Jedna od karakteristika ljudi sa sela toga doba, sigurno je bila zavist i ljubomora, dok su građani predstavljeni kao zaposleni ljudi bez viška vremena da se zamaraju takvim stvarima. Prema tome se vidi da Žorž, unatoč višedesetljetnom stanovanju u gradu, još uvijek posjeduje seljačke odlike te se ne može otarasiti starih, loših „mužačkih“ navika.

Ivičin otac Jožica također postaje ljubomoran na kanonika i njegovo novostečeno bogatstvo pa te gorke osjećaje teško skriva.

Tu će se drugačije pjevati, moj rode. Novac je ipak novac! Najveći, najjači i najsavršeniji gospodin na svijetu! ... Ah, da je moj Ivica ostao u kući, možda bih i njega ja tako oženio! Možda bi i on već danas bio čovjek i gazda poput Mihe! Kako i ne bi, ta on bijaše uvijek bolji i pametniji: hvalila ga gospoda i seljaci, popi i učitelji - - a te škole - duge su, duge, da bog prosti, kano cesta u Rim!... (Kovačić, 1964: 140)

U Jožicinim riječima osjeća se doza kajanja što je Ivicu poslao u školu jer on smatra da je trenutno materijalno bogatstvo bitnije od dugoročnog obrazovanja koje na duge staze može isto donijeti bogatstvo. Jožici je teško gledati kako susjedov sin uživa blagodati „gospodskog“ života dok njegov ubogi sin studira u siromaštvu i biva sluga drugima. Žorž ga ohrabruje kako je bolje to što će Ivica postati pravnikom nego da bude preprodavač konja poput Mihe. Tu se ponovno vidi koliko je Žoržu bitno biti „netko i nešto“ i kakav status u društvu treba uživati.

*A Ivica, on će biti rujatuš... Znaš li pak ti, jadni moj muzikašu, kakva je to zvijer rujatuš?
... Onda ćemo i ja... i ti biti njegove sluge, a takve pofarbance kakav je taj ciganski trgovac
Miha i gavan Medonić dat će on devetati na derešnoj klupi da će se zemlja tresti pod njima!
Onda će oni znati što je pravo gospodstvo... (Kovačić, 1964: 140)*

Mihino i Žoržovo natjecanje time ne završava – u krčmi za odvojenim stolovima sjedili su Miha i njegova družina, dok za drugim Žorž i njegovi. Kumordinar uvidi priliku te krene pričati na njemčkom jeziku kako bi ostavio dojam obrazovanog gospodina, „*Jožica uzdigne glavu od svoga bajsja te počne tiše dudati, samo da čuje kako li rođak gospodin kumordinar "dajčferderbuje"... On je teško izgledao da će đak Ivica "zabosoktati", ali je ovaj mukom mućao...*“ (Kovačić, 1964: 144), ali vidjevši to, Miha uzvrat pričanjem talijanskog što je u puno većoj mjeri impresioniralo sveprisutne seljake, „*No kad je Miha začuo kako tamo tobožnja gospoda naručuju i "bosokthajstiraju", i da njemu ne padne mraz na obraz, pozove Rajhercera i stade žvakati nekakvu mješanicu "furlansko-konjske" talijanštine...*“ (Kovačić, 1964: 144)

Klimaks njihova sukoba odvio se u židovskoj krčmi kod Rajhercera. Dok je Miha naručivao „madžarsku“ pjesmu, kumordinar je naručio od svirača cigansku pjesmu kako bi isprovocirao Miha i oca kanonika.

*- Igraj moju, onu madžarsku! - kriknu Miha i baci na Jožičin bajs srebrnjak. ... - A sada zaigraj, Jožice, onu cigansku! - lupi kumordinar šakom o stol, a oči mu se silno zakrijesiše.
- "Cigansku" igray, eto ti škude, a prekini smjesta taj vrtuljak! ... - Šta, šta? Nećete li vi moju dokraja? - vikaše Miha. - Nijesam li ja pošteno platio? Ne vrijedi li moj novac kano i svačiji drugi? A, to ćemo vidjeti, da vam vašega...! ... - Igraj cigansku, Jožice, i ne gledaj ni na koga! Da vidimo tko li će nju znati plesati? Svaki vrijedan ciganski trgovac i konjokradica valja da je znade plesati! - I svi gradski mažičizme i ližilonci sad će plesati!
- odvrati oporim glasom Miha, a mali "kanonik" pograbi praznu bocu, prijeteći kumordinaru. (Kovačić, 1964: 145)*

Cijela je situacija eskalirala i došlo je do krvavog fizičkog obračuna među prisutnima. Kovačić prikazuje taj element dokumentarizma kao realnim ogledom kako su često seoske zabave znale završiti. Također, kumordinar se spušta na razinu provokacije kada shvaća da je pobijeđen što nije nimalo u skladu s gospodskim manirima koje pokušava nametnuti seljacima pa mu time

još jednom pada maska otmjene gradske finoće. Žorž je nakon što je cijela tuča završila, krivio seljake i njihovu nazadnost za cijelu nesreću što se odvila, iako je on najveći krivac za sve, „*A, joj! Prokleta seljačka galama i prostaštvo, šta me trebalo među njima!... A joj! Kako to kljucka i steže... Uhuhu! Grom vas potukao! Marva! - odazove se kumordinar, huhukajući iza grma...*“ (Kovačić, 1964: 150).

U *Registraturi* se ne natječu samo seljaci protiv građana, već je opisana nekolicina situacija u kojoj seljaci pokazuju zavist jedni prema drugima i pokušavaju biti bolji u naoko nebitnim stvarima. Dom obitelji Kičmanović naglo se obogatio nakon Laurinog dolaska, koja je financirala izgradnju nove kuće i opremanje namještaja. Nakon toga Jožica je shvatio kako živi puno raskošnije od svog susjeda kanonika kojega je vječno prezirao i pokušavao biti bolji. Njegova sreća ne potraje dugo jer kanonikov sin Miha kreće raditi unosne poslove koji mu dozvoljavaju da financira svakojake luksuze svojoj obitelji. On se čak useljava u dom oca svoje nove žene Juste. Kanonik i Miha su uvelike ponosni time što žive u većem luksuzu od Jožice i Ivica, dok su njih dvojica ponosni time što kanoniku i Mihi predstavljaju konkurenciju. Kovačić tu suptilno dokumentira seljačka nadmetanja i natjecanja, ali na ironičan način jer ni Kičmanovići, a ni kanonikovi nisu sami zaradili i bili zaslužni za kuće u kojima žive, a kojima se tako jako hvale i ponose. Njihovo bogatstvo svodi se na puku sreću dok toga nisu ni sami svjesni. Kovačić pokazuje sitničavost prosječnog seljaka toga doba koji će sve učiniti kako bi bio bolji u odnosu na svoje susjede, čak ako to znači iskorištavanje tuđeg bogatstva kako bi sebe promaknuo.

5.6. Razlike u običajima

Kako se već da zaključiti iz prijašnjih primjera, Kovačić uporno naglašava razliku sela i grada na svaki mogući način. Ono u čemu se i danas razlikuju selo i grad, a u davninama su se još više razlikovali, jesu običaji. Seljaci žive jednostavnim, usporenim životom te im je iznimno važno tko što misli o njima i njihovim obiteljima. Životni stil seljaka toga doba može se najbolje opisati izrekom „bez brige, bez pameti“ jer se ni u jednoj situaciji nisu kao kolektiv našli u problemu koji zajednički moraju riješiti. Jedan od boljih primjera koji pokazuje seljačku nepovezanost s gradskim običajima je kada Ivica po prvi puta dođe u grad:

Na nas nitko ni okom ne svrnu. A ja neprestance skidam svoj šeširić nazivajući: - Hvaljen Isus! Hvaljen Isus! - No nitko ne odvrća pozdrava. Najviše njih me i ne pogleda. Netko se

nasmiješi, netko me prezirno izmjeri; a jedan "gospodin" - lakti mu virili iz otrcana kaputa i čepac od cigare cvrljio mu u ustima - okrene se za nama i zahohota: - Gle, gle! Mužeka dovukoše prvi put u grad! Tele i nova vrata! He, misli klepan da po našim trgovima volovi pasu a po gradskim ulicama krave tule i guske gaču... pak: "Hvaljen Isus!" No, ispast će ti jezik ako budeš do večera tu ladanjsku pjesmu glagoljao!... - Prvomu svećeniku koga sretosmo, pohrlio sam da mu poljubim ruku. On mi je blago sustegne: - Dijete moje, takav ti običaj ne vlada ovdje... - A svi prolaznici koji to zamijetiše prezirno se podsmješkihahu... (Kovačić, 1964: 41).

Iako ovo nužno nije loše iskustvo, zasigurno je kulturološki šok za mladoga Ivicu koji je do sada obitavao samo na selu od stotinjak stanovnika u kojemu svi o svakome sve znaju. Također, on ne pojmi činjenicu da nisu svi stanovnici grada iste vjere kako je to u njegovu selu:

Onda ti ovdje nisu svi kršćanske vjere. Imade tu sto vjera pa i takvih duša koje ne imaju nikakve vjere... Svi ovi narugat će se i tebi i tvome pozdravu. A bolje je da i ne izustimo svetoga imena nego da mu se pogani rugaju... (Kovačić, 1964: 41).

Velika je razlika između seoskih i gradskih običaja odnos prema braku i ljubavnoj vezi između muškarca i žene. Kako je već spomenuto, seljaci žive u vjeri cijeli svoj život te su život muškarca i žene smatraju nevaljanim ukoliko nije ovjeren pred Bogom. Prvi sukob oko vjenčanja događa se kada Ivica dovede svoju djevojku Lauru na selo i odluče se tamo nastaniti. On pokazuje kako mu je stalo do tuđih mišljenja i toga „što će selo reći“ više nego do vanbračnog suživota s Laurom te joj čak postavlja ultimatum: „*Ti me, Lauro, shvaćaš i razumiješ. Da ne pomućujemo vedrih i mladih dana ljubavi, da ne ogorčimo taj krasni i rajski život, valja nam što prije odlučiti: ili se umah vjenčajmo i stupimo u brak, te tako udovoljimo i bogu i ljudima - ili se ja vraćam u škole, a ti me ovdje u roditelja pričekaj dok svršim svoje nauke!*“ (Kovačić, 1964: 189).

Ivica pod pritiskom oca Jožice i velečasnog prisiljava Lauru na brak. Utjecaj župnika na odluke u selu i tuđu ljubav opisuje vjerno situaciju toga vremena u malim katoličkim mjestima. Župnik poziva Jožicu u svoj ured na razgovor u kojemu se osjeti razina utjecaja koju je on uživao u selu:

Što ipak ti ljudi namjeravaju kano kršćani katolici u mojemu stadu? Zar se u moju župu smije tkogađ doklatiti poput Cigana, poput ptice selice i ovdje živjeti u divljemu braku i skrivati se po samotnim bregovima, pa nikomu ništa! Jedno da potječe od gospodske

rozgve te soja i plemena, a drugo je, bog i duša, moj župljanin, ali se školalo i izučavalo za viši život i veće stvari... No, da mi se oni naprosto ovako u župi usidre, pa ne dati nikome ni od sebe kračuna, ni bogu računa - - e - takva nereda ne bih ja trpio ni od svoga oca ni od sama sebe! (Kovačić, 1964: 187).

Grad predstavlja uvelike progresivniju sliku u kojoj ljubav dvoje ljudi nije morala biti potvrđena pred oltarom kako bi postala legitimnom. Laura, koja je bila gradsko dijete ne shvaća Ivičine zahtjeve i sve joj se to čini apsurdno i smiješno, ona je naviknuta na slobodu grada gdje nikome nije morala odgovarati za svoje postupke. Njoj se cijela situacija ne sviđa i tu izbija sukob s Ivicom koji otpočinje njegovu propast, „*Pa šta nas briga za puk i njegove glupe predsude i bajke? - trpko će Laura, okresavši svijeću. - Mi se ljubimo i volimo kao sunce i svjetlo, opskrbljeni smo i svega je u obilju... Zar nam je puk i njegovo zanovijetanje više negoli smo mi sami sebi?*“ (Kovačić, 1964: 188). Laura predstavlja progresivnost gradskog načina razmišljanja, nju ne zanima što će neka usidjelica reći o njezinom životu, ona se ne opterećuje vjerom i ne osjeća strahopoštovanje prema župniku kao ostali seljani. Ona želi živjeti slobodno te shvaća kako je Ivica upravo taj koji ju želi vezati i usporiti.

U jednom trenutku Jožica osuđuje Ivicu kako je zanemario školovanje i našao djevojku. U cijeloj situaciji Jožici najveći problem predstavlja to što se o Lauri ništa ne zna i po starom običaju za djevojku se mora znati „je li iz dobre kuće“ i tko su joj roditelji, „*Magare! Što će on! Neka mu bude! To je i zaslužio! Mjesto nauka i knjige on nađe djevojčuru i ne pitajući šta je, čija li je, otkuda i kakva podrijetla. Ja joj dalje ne idem ni na oko!*“ (Kovačić, 1964: 195). Takva praksa je karakteristična za selo, u kojemu svi znaju svakoga i biranje bračnog supružnika može ovisiti o tome tko su i kakvi su mu roditelji. U gradu je situacija drugačija iz čiste razlike u veličini i ljudskoj populaciji. U gradovima ljudi nisu bliski jedni s drugima, međusobno se ne družu kao seljani i zbog uurbanijeg načina života nemaju vremena za takve sitnice. Još jedna karakteristična situacija za seoski život je ta što seljani, najčešće starije žene, vole špijunirati svoje susjede i biti u toku tko i kada dolazi i odlazi iz njihovih kuća. Tako je jedan dan Ivičina majka u ranu zoru gledala van i zapazila kako Miha i Laura imaju aferu iza Ivičinih leđa:

Danas ujutro tek što pijetli navijestiše da se primiče dan - ti si još slatko spavao i hrkao, a u mene sna ni za lijek - skočim ja s kreveta, obučem se te ispuzam napolje. Mračno kano u rogu, a da pijetli ne doglasiše dolazak dana, rekao bi tek je negdje pol noći te se još zlodusi i vampiri klatare po svijetu, a vještice gdjegod oko jezera i voda igraju svoju paklenu igru s vragovima i maličcima... Ja se onako tiho maknem nuz ugao, ali najednoč obuze me

strava i stanem drhtati kano jasikovo drvce. Iz kapelice laznu tračak varav i drhtava svjetla, nešto zaškrinu u vratima, okrenu se iznutra ključ, te ispadne odatle crna avet, muškarac, i počne rukama pipati pred sobom kano da se bori s jutarnjim mrakom. A uistinu bijaše tamno da nijesi razabirao prsta pred očima. Ja iza ugla, a avet na uglu popostane i počne kresati kremen, te paleći lulu prinese ožarenu gubu k obrazima tako da je u isti čas izdalo svjetlo lice aveti. Skoro da ne kriknuh sa prepasti: - bijaše on! (Kovačić, 1964: 194).

Ta situacija ponovno nije baš upotrebljiva u kontekstu grada. Zbog same arhitekture grada i količine ljudi, teško bi bilo primijetiti suptilnu promjenu u susjedovom životu, posebice kada su ljudska osjetila preopterećena galamom djece, bukom konja i kočija koje prolaze i općenito gradskom vrevom. Ljudi u gradu često žive u zgradama koje imaju više stanova pa bi bilo teško odrediti kada, tko i kod koga dolazi.

Škrtost i sebičnost seljaka toga doba opisuje primjer Mihinog odlaska u daleki drugi grad gdje je nastavio raditi. Prolazile su godine nitko nije ništa čuo o Mihi i Lauri, niti su oni javili ikome gdje se sele i kada će se vratiti. Miha je svoga oca kanonika na surov način ostavio da sam, sada već kao udovac, živi u selu. On se nije posebice pobrinuo za svoga oca prije nego je otišao, već mu je samo ostavio Medonićevu kuću u koju je kanonik smjestio svoja dva sina. Kanonik, iako je uvijek htio sve najbolje za svoga sina Miha, sada osjeća razočarenje i tugu jer je sin kojega je toliko volio i podržavao, otišao bez glasa:

- Neka vam bude! Majstori ste, majstori, vi mladi ljudi i taj novi svijet! Zato i jest sve naopako, svakojako i nikako! Ah, ali moj Miha, moj Miha! Kuda li mi se on djenuo? Ni traga, ni glasa nikada o njemu! A sve je odvuкао da nije starcu ostavio ni probijene pare za lulu dobra duhana! To su ti već djeca! Dadeš im život, rodiš ih, mučiš se, ushraniš ih - a oni dignu glave, zabodu nosove u zvijezde pa te, kada ostariš, i ne vide i ne poznadu! Ah, tako je već na ovome svijetu... (Kovačić, 1964: 207).

Laura i Žorž su naoko oboje gradski ljudi, ali ako se analiziraju pojedini citati i opisi te se obrati pažnja što govore, brzo se zaključuje kako je Žorž ipak u duši još uvijek seljak, dok je Laura prava gradska žena. U situaciji kada Mecena tragično umre i izgori u plamenu, Žorž pada u trans i obuhvaća ga sveopća panika zbog koje se ne može ni pomaknuti. On tada bunca i Lauri prepričava kako je vidio duhove:

- Pustite, pustite do dana! Prije jutra ništa! Ili dok ne zapjevaju pijetlovi u osvitku zore! Danas je pun ovaj dom sablasti, nemani, duhova... velim vam! O, ja više ne ostajem ovdje! Selim odmah! ... Čudnovato i tvrdoglavo čeljade! Velim vam da noćas ovdje piruju duhovi, sablasti, aveti, smrt! Ne vjerujete li, pođite napolje da vidite vlastitim očima; ali žalosna vam tada majka! ... - Ali umirite se, ženska glavo! Gdje vam je razum? Kad vas uvjeravam svojim poštenjem: duhovi, sablasti i ništa drugo, obdržavaju svoj ples u ovome domu! Hoćete li vi, nesretnice, među njih? (Kovačić, 1964: 165).

Laura shvaća da je Žorž u panici ali svejedno gleda na njega kao na neukog seljaka, „*Laura opet pogleda sažalno i porugljivo kukavicu te nastaje neko vrijeme muk.*“ (Kovačić, 1964: 165). Kovačić ponovno ismijava seljačka praznovjerja u koja vjeruje kumordinar Žorž jer je stvarnost daleko strašnija od imaginarnog straha od duhova i nemani.

5.7. Jezik i izražavanje

Iako su svi likovi u *Registraturi* Hrvati, nije neobično čuti neki izraz koji nema veze s hrvatskim jezikom već je posuđen iz drugog. Razlog je tome velik utjecaj Austrije i Mađarske na Hrvatsku u tom periodu, te se baš iz tih jezika pojavljuje najviše tuđica. Kovačić time želi naglasiti i osvijestiti tadašnji problem neujedinjenosti Hrvata te da se još nismo izborili za vlastiti jezik koji će biti dovoljno bogat i uvriježen da govornici neće morati tražiti rješenja u drugim jezicima.

Kovačić te izraze dokumentira i time oslikava stvarnost ljudskog govora u devetnaestom stoljeću. On u svome stilu satirizira izgovor neukih seljaka kada govore strani jezik te piše njihov izgovor baš onako kako oni govore, a slijedi popis nekih zanimljivijih riječi i fraza koje su čak i tadašnji seljaci znali:

- *Veršteke* (njem.) – razumijete
- *aber niks reden* (njem.) - ali ništa ne govoriti
- *ajn pauer* (njem.) – seljak
- *čikoš* (mađ.) – konjušar
- *dajčferderbovati* (njem. deutsch - njemački + verderben - kvariti) - kvariti njemački, loše govoriti njemački jezik

- *feršten sö* (njem.) – razumijete
- *fokoš* (mađ.) - sjekira, češagija
- *folkfest* (njem.) - pučka zabava
- *frajt* (njem.) - desetar u vojsci
- *gšeft* (njem.) – posao
- *haramija* (tur.) - razbojnik; vojnik, vojničina
- *hegeduš* (mađ.) - violinist
- *herajn* (njem. herein) – unutra
- *horzamstdinar* (njem. gehorsamster Diener) - sluga pokoran
- *inoš* (mađ.) – sluga
- *jandžik* (tur.) - kožna torba
- *jo natirlik* (njem.) - da, naravno
- *kenug* (njem. genug) – dosta
- *kerem* alašom (mađ.) - mađarski pozdrav
- *kistimant* (iskv. njem. od küsse die Hand) - ljubim ruke
- *kramar* (od njem. Kram - sitnice, trice) - trgovac, trgovčić, sitničar
- *krđžalinka* (tur.) – razbojnica
- *kumordinar* (od njem. Kammerdiener) – sobar
- *kut morgen* (njem. guten Morgen) - dobro jutro
- *kut namt* (njem. guten Abend) - dobra večer
- *lajbek* (od njem. Leibchen) – prsluk
- *mazbata* (tur) - potvrda, dokument
- *plebanuš* (lat. plebanus - svjetovni svećenik) – župnik
- *promuškomeš* (lat. primus comes) - veliki župan
- *šoštär* (njem. Schuster) – postolar
- *tekija* (tur.) - izvor, studenac i sl.
- *tešik* (mađ.) - izvolite, služite se!
- *toshajst* (njem.) - to se zove, to se kaže
- *varmeđinski* (mađ.) – županijski

Osim germanizama, turcizama i hungarizama, mnogo je primjera gdje se koriste latinske fraze i riječi, no one su rezervirane za školovane ljude ili one koji žele ostaviti takav dojam, primjerice

Mecena. Ivica je jedan od likova koji često spominje latinske fraze pri razgovoru s plemićima. Ono što se da primijetiti je da Kovačić piše riječi i fraze baš onako kako ih likovi izgovaraju kako bi naglasio čitateljima loš ili pogrešan izgovor seljaka i time ih ismijao.

6. Zaključak

Zbog sveopće društveno-političke turbulentnosti na području Hrvatske u devetnaestom stoljeću rađaju se nove i revolucionarne ideje koje su kroz književnost bile prenijete na papir. Realizam, iako ima svoje opće odrednice i elemente, podložan je promjenama ovisno gdje se provodi. Primjerice, u Hrvatskoj se je realizam bavio razlikama sela i grada zbog aktualne industrijske revolucije i selidbe ljudi iz ruralnih u urbana područja. Također, na meti su bile tadašnje političke stranke od kojih su neke bile vrlo vokalne u svojim namjerama, ali vrlo pasivne u svojim postupcima i djelovanjima.

Ono što je za Slavoniju bio Josip Kozarac, za Istru Eugen Kumičić i Vjenceslav Novak, za Hrvatsko zagorje bio je Ante Kovačić. On je bio jedan od najdominantnijih i najutjecajnijih autora hrvatskog realizma najprije zbog svoje izravne kritičnosti prema ljudima oko sebe i sustavu u kojem je živio. Može se reći da je Kovačić bio daleko ispred svoga vremena jer je u tom razdoblju predstavio publici višu razinu književnosti na koju oni još nisu bili spremni niti su ju shvaćali. On je morao svoje kritike i ocrtavanje problematike zamaskirati iza ljubavnih elemenata kako bi sadržaj bio probavljiv tada relativno neukom pučanstvu. Kovačić svoje ideje iznosi kroz problematične likove koji se bore protiv utjecaja društva i koji nikada ne zadržavaju čvrsto svoj status građanina ili seljaka. Ta granica se stalno pomiče i nijedan lik nije siguran od prijetnje da će već u idućem retku nekim svojim postupkom od uvriježenog gospodina spasti na neukog seljaka. Time Kovačić prikazuje preklapanja sela i grada te čitatelj može dobiti dojam kako je mutna granica između seljaka i „gospodina“. Kovačić objedinjuje naturalizam, realizam i romantizam kroz svoja djela vrlo prirodno i nikada se ne osjeća da neki element odskače od ostatka vibre koju roman emitira. Ono u čemu se Kovačićev stil pisanja *Registrature* najljepše oslikava je suočavanje seljaka i građana na humorističan način te vrhunski opisuje reakcije seljaka na situacije koje se pred njih stave. Dokumentaristički element *Registrature* upravo leži u vjerodostojnosti i detaljima koje zapaža u seljačkom ponašanju. Kroz te postupke čitatelj zaista može dobiti dojam da je sam autor proživio sve te situacije u svom životu te da samo pretače vlastita iskustva na papir. Realistička književnost nosi posebnu količinu važnosti upravo zbog dokumentarizma koji je inherentan samom književnom smjeru. Osim povijesnih spisa koje danas možemo pročitati i saznati o životu toga doba, lijepo je moći pročitati i roman koji sadržava istu činjeničnu vrijednost kao i povijesni dokument, ali u odnosu na taj dokument u sebi nosi još neke elemente koji čine cijeli doživljaj vjerodostojnijim i zanimljivijim.

Kovačićeve kritike na društvo i politiku su sasvim opravdane i on njih vrlo izravno i bez prevelikog uljepšavanja iznosi u nadi da će i šire pučanstvo prepoznati iste te probleme te se osvijestiti. Sve navedene značajke Kovačićeve genijalnosti samo dalje potvrđuju bezvremensku vrijednost njegovih djela i ideja koje kroz njih iznosi, čineći ih zanimljivim i aktualnim štivom za sve generacije i sva politička razdoblja. To dokazuje koliko se situacija zapravo malo promijenila u zadnjih 150 godina te kako se narod još uvijek bori s političkim postupcima koji su u srži ostali oduvijek isti.

7. Literatura

- Car, Milka. *Uvod u dokumentarnu književnost*. Leykam international, Zagreb, 2016.
- Frangeš, Ivo. *Pet stoljeća hrvatske književnosti (predgovor) – Ante Kovačić, knj. 48*. Zagreb, 1962.
- Jelčić, Dubravko. *Majstori realističkog pripovijedanja*. Zagreb, 1971.
- Matoš, Antun Gustav. *Vidici i putovi*. Zagreb, 1907.
- Nemec, Krešimir. *Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća*. Znanje, Zagreb, 1995.
- Ogrizović, Milan. *Hrvatski pripovjedači (drugo popravljeno izdanje)*. Tisak Kralj. zemaljske tiskare, Zagreb, 1908.
- Ogrizović, Milan. *Hrvatski pripovjedači, knjiga prva*. Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, Zagreb, 1926.
- Šicel, Miroslav. *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća (2. nadopunjeno i prošireno izdanje)*. Školska knjiga, Zagreb, 1997.
- Šicel, Miroslav. *Hrvatska književnost*. Školska knjiga, Zagreb, 1982.
- Šicel, Miroslav. *Kovačić*. ČGP DELO, Ljubljana, 1984.
- Solar, Milivoj. *Pitanja poetike*. Školska knjiga, Zagreb, 1971.
- Aristotel. *Rethoric, Knjiga II, poglavlje 12*. <https://tinyurl.com/yuufd9nb>
- Aristotel. *Rethoric*. <https://tinyurl.com/4szfvtec>
- Jeruzalemska Biblija. *Knjiga postanka, 19: 24-25*. <https://tinyurl.com/mrpz8rej>
- Kovačić, Ante. *U registraturi*. e-Lektire. <https://tinyurl.com/d84bw86f>